

СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

Зіньковський Ю.Ф.

доктор технічних наук, професор,

Мірських Г.О.

кандидат технічних наук, доцент

Національний технічний університет України

"Київський політехнічний інститут"

Проведено аналіз основних навчальних моделей, що відповідають сучасній освітній парадигмі та розповсюдженні сьогодні на полі вищої освіти. Виявлено соціальні та психологічні елементи, які присутні у цих моделях та визначають їх відповідність критеріям набуття суб'єктом сучасних знань та компетенцій. Запропонована узагальнена навчальна модель, що відповідає виявленим критеріям.

Ключові слова: вища технічна освіта, педагогіка, психологія вищої школи.

У сучасному світі вища освіта все більше розглядається як найважливіший фактор розвитку людських ресурсів. Не без підстав вважається, що в найближчому майбутньому вирішальним фактором успішного розвитку будь-якої країни буде рівень освіченості її громадян, обсяг і ступінь використання ними створених світовою спільнотою знань. При цьому вибуховий, лавиноподібний характер збільшення цих знань у всіх галузях людської діяльності привів до необхідності зміни освітньої парадигми – зміни методології, технології передавання знань молодому поколінню.

Нова освітня парадигма потребує зміни корінних підходів до підготовки фахівців, потребує спрямування навчального процесу на розвиток у суб'єкта критичного мислення та творчих здібностей, на формування особистих якостей щодо визначення ним свого місця в соціальному та професійному середовищах майбутньої діяльності. При цьому змінюється стратегія діяльності вищих навчальних закладів (ВНЗ), яка спрямовується не на завершення професійної освіти суб'єкта, а на створення фундаменту його майбутньої професійної діяльності, на безперервне розширення та поповнення знань, на розвинення відчуття відповідальності за наслідки своєї професійної діяльності для оточуючого природного та соціального середовища, на розвинення якостей, що сприятимуть його розвитку в професійному, соціальному та особистому напрямках.

Для досягнення вказаних цілей процес передавання знань має здійснюватись при активній участі суб'єкта та бути спрямований на активізацію його особистих інтелектуальних ресурсів, на надання йому можливості самому визначитися з пріоритетами щодо місця у

професійному та соціальному середовищах. Можна сказати, що діяльність сучасного ВНЗ має бути спрямована на забезпечення суб'єкта не тільки необхідними знаннями, але і іншими категоріями, які у подальшому визначатимуть його комфортне існування в професійному колективі та соціумі. Звичайно, така комфортність може бути досягнута лише за умови, що діяльність суб'єкта відповідатиме його провідній діяльності, тобто діяльності, що в найбільшій мірі відповідає його особистості його психологічним даним.

Наведене визначає необхідність введення до сучасних навчальних моделей нових та розширення змісту наявних елементів соціального та психологічного спрямування, серед яких відмітимо:

- гуманітарну компоненту, призначення якої закласти основу розвитку загальноосвітніх компетенцій студентів; при цьому проявлення цієї компоненти у навчальному процесі має відбуватися як за рахунок відповідних "спеціалізованих" дисциплін, так і зміненням методики викладання дисциплін фахових; таке змінення може бути досягнуте введенням відповідних елементів гуманітарного спрямування – історія виникнення та розвитку відповідної фахової дисципліни, історія найсуттєвіших досягнень та творча біографія осіб до цих досягнень причетних, соціальні та екологічні наслідки відповідної діяльності тощо;

- змінення методики подання фахових дисциплін, що проявляється у широкому використанні контекстних елементів, спрямованих не тільки на проявлення студентами професійних знань, але і на визначення свого місця в професійному середовищі; цьому сприятиме різноманіття завдань, вирішення яких передбачає індивідуальну та/або колективну роботу,

причому вибір завдання та вибір місця у колективі має надаватися студенту; крім того суттєвим елементом розкриття психологічного типу студента може стати надання йому можливості самому формувати контекст вирішення задачі, тобто формувати модель середовища, в якому здійснюється відповідний вид діяльності – дослідження, проектування, впровадження у виробництво, виробництво, реалізація т.ін.; зважаючи на високу варіативність таких моделей студент, за звичай, вибирає (формує) ту з них, що в найбільшій мірі відповідає його психологічному типу, відповідає його провідній діяльності;

- надання можливості студенту в процесі навчання у ВНЗ отримати паралельно з вибраною іншою, додаткову спеціальність; як показує практика, ця додаткова спеціальність найчастіше є суміжною до основної, або розкриває спрямування суб'єкту до діяльності, яка в найбільшій мірі відповідає його особистості, тобто до провідної діяльності; звичайно, надання такої можливості не може відбуватися за рахунок зниження вимог щодо навчання за "основною" спеціальністю, але штучне перешкодження цьому процесу, на нашу думку, зменшуватиме можливості суб'єкту до самовизначення, що вступає у протиріччя з основними спрямуваннями сучасного освітнього процесу;

- забезпечення громадянам різних регіонів та різних соціальних верств широкого доступу до навчальних ресурсів; при цьому важливу роль відіграють інформаційні технології, що суттєво спрощують та прискорюють отримання відповідної інформації, передбачають широке впровадження електронного та дистанційного навчання; значення інформаційних технологій для становлення суб'єкту в соціальному та професійному середовищі суттєво зростає, зважаючи на необхідність постійного розширення та поповнення цих професійних знань світовою науково-технічною спільнотою; одним з елементів доступності вищої освіти, на наш погляд, є забезпечення можливості студентам першого курсу у короткий термін підвищити, у разі необхідності (а ця необхідність на сьогодні є актуальною), рівень раніше набутих знань; цього можна досягти, поперше, за рахунок раннього занурення суб'єкта в поле його подальшої професійної діяльності з акцентом на необхідність та місце вказаних знань на цьому полі, і, по-друге, за рахунок інтенсивних *семінарських* занять з дисциплін, які є фундаментом для освоєння відповідної навчальної програми; більше того, такі семінарські заняття при високому рівні самостійної роботи, яка за своєю суттю може полягати в інтенсивному повторенні відповідних частин раніше пройденої суб'єктом навчальної програми, сприяють, стимулюють, роз-

вивають навички до самонавчання, до освоєння принципу "слід володіти потрібною інформацією, або знати де і як її оперативно знайти";

- розвинення наукової та інноваційної діяльності вищого навчального закладу як основи постійного оновлення навчальних завдань, основи науково-дослідної та проектної роботи студентів, що має підвищити шанси суб'єкту визначитися зі своєю провідною діяльністю – елемент необхідний для комфортного почуття в професійному та соціальному середовищі; саме при цьому у суб'єкта може виникати потреба у додатковій освіті за суміжною спеціальністю, або за спеціальністю, що пов'язана з маркетинговою, менеджерською, економічною чи правовою діяльністю.

Вказані елементи, безумовно, мають бути покладені в основу сучасних навчальних моделей. Розуміючи під навчальною моделлю спосіб організації навчання з опорою на домінуючу групу методів, форм, засобів та прийомів, що використовуються для досягнення конкретної навчальної мети, узагальнену модель інноваційної освіти, яка відповідатиме сучасній освітній парадигмі, можна подати у вигляді наступних правил

- 1) креативна технологія навчання замість репродуктивної; активна участь студента в процесі навчання; це може бути досягнуто відповідною методикою подання матеріалу, наприклад, шляхом проблематизації тої чи іншої навчальної задачі та залучення студента до її вирішення; така методика розвиватиме не тільки когнітивність але і рефлексивність, що є необхідним елементом постійного поповнення та розширення знань;

- 2) можливість у процесі навчання прикладного використання знань в реальних умовах, або в умовах, що імітують реальні; при цьому суттєву роль відіграють зв'язки вищого навчального закладу з промисловими, науково-дослідними та проектними організаціями, з розвитком у самому навчальному закладі наукових шкіл, наукової, проектної, інноваційної діяльності;

- 3) різноманіття підходів до процесу навчання; надання можливості студенту зрозуміти свої особисті пріоритети щодо організаційних форм професійної діяльності, визначитись зі своїм місцем в професійному та соціальному середовищі;

- 4) забезпечення доступності до навчальних ресурсів, що досягається впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, а також методик, які надають можливість суб'єкту в процесі навчання у ВНЗ "виправити", у разі необхідності, структуру та рівень знань, набутих на попередніх етапах навчання (у середньому навчальному закладі), причому

зробити це в рамках набуття нових знань, згідно визначеної навчальної програми.

Складові наведеної узагальненої моделі, звичайно, можуть використовуватись (що на сьогодні і спостерігається) як елементи різних моделей навчання (контекстна, проектна, імітаційна, проблемна, дистанційна), але за будь-яких умов процес навчання має спрямовуватись на надання суб'єкту знань та вмінь, які забезпечать йому в подальшому продуктивну професійну діяльність з найменшим періодом адаптації, комфортне почування себе в соціальному середовищі, кар'єрне зростання на основі виконання робіт, які співпадають з його провідною діяльністю.

В узагальненому вигляді спрямування діяльності вищого технічного навчального за-

кладу можна подати як надання суб'єкту відповідної функціональної грамотності. В даному контексті функціональну грамотність слід розглядати як категорію, що містить елементи професійної, правової, соціальної та психологічної грамотності, забезпечуючи суб'єкта фаховими знаннями та вміннями їх використання. Крім цього, елементом функціональної грамотності слід визнати і вміння суб'єкта адаптуватися та відчувати комфортність перебування в колективі, в соціумі, що передбачає наявність умінь із достатньою мірою об'єктивності оцінювати діяльність як свою, так і колег по роботі, відчувати відповідальність за результати своєї професійної діяльності, за її вплив на соціальне та природне середовище.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2010 р.